

Laat de armen maar praten (1988)

Sieth Delhaas

Relevo - Weert, 11 januari 1988

Inleiding

Onze manier van denken over armoede en armen is gevormd door onze eigen geschiedenis, onze persoonlijke, die van mens tot mens heel erg kan verschillen. Maar ook door onze gezamenlijke geschiedenis in dit land met andere landen, met toch een toenemende materiële welvaart gedurende de naoorlogse periode.

Wij hebben zo onze eigen ideeën over wie de armen zijn. Hoe ze soms wel, maar vaak niet op ons geweten drukken. Dat ze soms ook een bedreiging vormen voor onze gewetensrust. Dat ze – als we heel goed doordenken – ook een bedreiging zijn voor onze wereldvrede.

Bij hoe we naar armen kijken, spelen allerlei vooroordelen een rol, die we ook vanuit onze opvoeding, onze christelijke vorming en onze historische achtergrond hebben meegekregen.

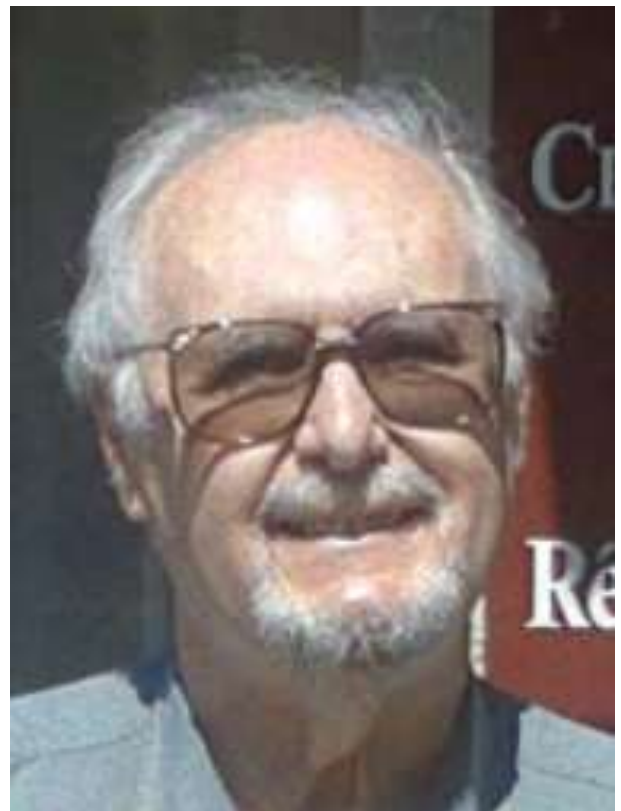
Armoede zegt men, zou ook veel te maken hebben met de mentaliteit van mensen. In het boekje “armoe troef” zegt de schrijver onder andere; ‘Je kunt de financiële problemen van de minima zien als iets wat een bepaalde groep individuen om de een of andere reden overkomt. Ze hebben pech, of het is hun eigen schuld.’

Oorzaken van armoede

Mensen ontkennen – en dan gaat het meestal om niet-armen – dat armoede iets te maken heeft met de manier waarop de maatschappij is ingericht.

Vanuit de vrouwenbeweging groeit steeds meer de overtuiging, dat er een feminisering van de armoede op gang gaande is. Dat betekent, dat vooral vrouwen over de hele wereld, doordat ze niet over eigen inkomen beschikken slachtoffer en arme zijn.

Ik ga u in deze cursus niet met cijfers lastigvallen. Die lezen en horen we al zoveel, dat het ons nauwelijks meer aanspreekt. Ik wilde vandaag met u gaan luisteren naar Julio de Santa Ana, een bevrijdingstheoloog uit Uruguay. Om politieke redenen moest hij zijn land verlaten. Hij heeft bij de Wereldraad van Kerken gewerkt in een commissie voor de Participatie van Kerken in de Ontwikkeling. Hij heeft verschillende boeken geschreven

waarvan er in elk geval één in het Nederlands is vertaald: ‘Goed nieuws voor de armen’.

Hij bekijkt als bewoner van een vroeger gekoloniseerd land het ontstaan van een systeem van economische onrechtvaardigheid dat eeuwen omvat, anders dan wij uit de eerste wereld. Met die hele geschiedenis in ons achterhoofd zullen we moeten leren kijken naar de arme van vandaag.

In de jaren zestig van onze eeuw vond men dat de armoede in de wereld uitgeroeid moest worden. De paus gaf een encycliek uit. De Verenigde Naties begonnen een eerste decennium van ontwikkeling. Dit optimisme gaf de geest van een tijdperk weer.

Nu, nog geen twintig jaar later, is dit optimisme veranderd in een somber pessimisme. De armoede is groter geworden in plaats van kleiner. Er ontstond een ander taalgebruik ten aanzien van armoede. Men ging spreken over de verhouding tussen rijke en arme landen, de term ‘vierde wereld’ kwam op. Een begrip voor de grote groepen armen die midden in de weelde van de rijke landen ontstonden. Er kwamen ‘termen voor ‘landen in ontwikkeling’ en ‘minder ontwikkelde landen’. U hoort het al, in de taal probeert men de problemen te verzachten. Net zoals bij ons nu gesproken wordt over de diverse soorten minima.

Die tegenvallende verwachting in twintig jaar wijst op drie dingen:

- In de jaren zestig maakte men plannen en schattingen die reëel zicht gaven op de uitroeiing van de armoede en dat er voorwaarden bestonden om zo’n planning te maken;
- Dat men de zaak verkeerd inschatte hield verband met het feit, dat men onvoldoende rekening had gehouden met de weerbarstigheid van de structuren, die ontstaan zijn in die lange periode van eeuwen en die onvoorzien star waren;
- Dit betekent, dat de onderontwikkeldheid van de volken en hun armoede nauw verbonden is met de manier waarop de politieke en economische macht is gestructureerd en de manier waarop die wordt uitgeoefend.

Julio de Santa Ana citeert een Braziliaanse econoom die zegt, dat er twee manieren naast elkaar hebben bestaan om zich een overschot toe te eigenen:

- Op een autoritaire manier, d.w.z. men onttrekt het overschot dwangmatig;
- In een handelsvorm, d.w.z. het naar zich toehalen in ruil- of handelstransacties.

Door dit te stellen maakt deze econoom de opeenhoping van goederen en kapitaal van enkele volken ten koste van andere duidelijk herkenbaar.

De autoritaire vorm deed zich voor toen een volk of een sociale groep de andere ging overheersen of onderwerpen. Maar die vorm is ook te vinden als een bepaalde groep productieve landbouwgebieden, water of energiebronnen beheerst of als de ene groep vanuit een machtspositie de ander belastingen oplegt.

De handelsvorm bestaat niet alleen door het ruilen onderling, maar ook door de verhoging van productiviteit. Wie de productie en de

marktmechanismen controleert/doorziet, slaagt er meestal in zich het overschot toe te eigenen of gewoon gezegd: winst te maken.

Het voornaamste motief van veroveringen, kruistochten, oorlogen en in onze tijd het beheersen van markten, is om geld en goederen in bezit te krijgen/bezit vermeederen. Het is dus niet verwonderlijk, dat de economische groei van de westerse volken verbonden is aan hun koloniale verleden, aan hun praktijk van plundering, waaronder de volken, die vandaag de dag als onderontwikkeld worden beschouwd, gebukt gingen.

Welvaart voor de overheersende volken betekende armoedesituaties produceren voor de overheerste volken. Ontwikkeling en onderontwikkeling zijn dus twee kanten van dezelfde medaille.

Ongeremde wil tot onderdrukking

Een ander verschijnsel wat zichtbaar wordt in dit proces is, dat er bij de macht-uitoefenende partij een ongeremde wil tot onderdrukking ontstaat.

Voorbeeld: In Amerika betekent de komst in de 16de eeuw van de Spanjaarden

1. Een diepgaande omkering van de inheemse ordening.
2. Natuurlijk bestonden er in de organisatie van die samenlevingen ook onrechtvaardigheden, maar die konden niet vergeleken worden met de gewelddadige overheersing van de Spanjaarden.
3. Er ontstond een administratieve overheersing met als doel het hoogste productieniveau te bereiken zonder dat men er in geïnteresseerd was hoe die tot stand kwam, ten koste van wie en wat dit tot stand bracht in de cultuur en gezondheid.
4. De autochtone bevolking werd gedwongen boven hun krachten te werken, wat een vermindering van hun vermogen om zich te verzetten betekende.
5. Hierdoor ontstond er in zestig tot zeventig jaar een ware volkerenmoord. Van iedere tien inheemsen bleef er nauwelijks een over in het gebied van Mexico en Centraal Amerika.

Bij gebrek aan plaatselijke arbeidskrachten importeerde men slavenarbeiders uit Afrika, bij ons bekend als de neger-slavenhandel. Tussen eind 16^e en begin 19^e eeuw moeten er verscheidene tientallen miljoenen Afrikanen geweest zijn, die dit slavenbestaan hebben ondergaan. Nog afgezien van diegenen die onderweg overboord gezet, doodgeknuppeld of van ellende gestorven zijn.

De arbeidsomstandigheden in Amerika zijn schrikbarend voor hen. Neger-zijn stond niet meer los van kapitaal en productie, neger-zijn is winstobject zijn. De groepen die in Amerika van onze tijd geen grote levenskansen hebben zijn dezelfde als die in de tijd van de inheemsen en de neger-slaven uitgebuit werden door de Europese kolonisten.

Koloniale overheersing bleef noodzaak om de politieke en commerciële controle overeind te houden. Zonder de producten uit die overheerste landen kon men de levensvoorwaarden van het eigen volk niet verbeteren. Wat voor ons hier in Nederland en andere West Europese landen belangrijker is om te realiseren:

1. Zonder die koloniale overheersing zou men zelf niet in staat geweest zijn tot industriële ontwikkeling.
2. Men diende de industrialisatie van eventuele concurrenten te voorkomen of te vernietigen. Daartoe werden plaatselijke productiekrachten vernietigd met gewelddadige middelen.
3. De plaatselijke markt werd gecontroleerd in het overheerste land, zodat de productiemiddelen uit het koloniale land daar konden worden ingevoerd.

Het was een machtsmisbruik, waarmee met geweld ruilhandel op gelegd werd en daarmee ook de eigen producten.

Er werden dus ook nieuwe culturele patronen opgelegd. De vernietiging van inheemse lokale productie en industrieën dwong de mensen om van producent, leveranciers van grondstoffen te worden voor de landen van de koloniatoren. Dit bracht verarming mee, maar meestal ook verarming van de arbeiders van de kolonisatie-landen. De crisis, die het kapitalisme getroffen heeft rond de dertiger jaren van deze eeuw, was de bepalende factor voor het conflict van de tweede wereldoorlog.

Nieuwe economische orde

Statistici en economen drongen er na de oorlog op aan een nieuwe internationale economische orde op te zetten. De catastrofe van de wereldoorlog zou zich nooit mogen herhalen. Daartoe wilde men stabiliteit in de internationale handel en markten brengen. De mensheid zou dan weer in vrede kunnen leven. Men wilde een nieuw uitgebreid en sterk systeem van vrije handel. De Wereldbank en het Internationale Monetaire Fonds werden in het leven geroepen. De algemene richting van de akkoorden die sindsdien gesloten zijn tussen de landen in de kring rond Wereldbank en IMF gingen in de richting van de ontwikkeling van het wereldkapitalisme.

Nog nooit in de geschiedenis is de expansie van de economische groei zo groot geweest als na de tweede wereldoorlog. Maar tegelijkertijd is er een concentratie gegroeid van rijkdom in weinig handen en tegelijkertijd is er een gigantische groei van armoede geweest.

Deze groei werd genoemd 'een proces van internationalisatie van het kapitaal' en van 'arbeidskracht'. Er diende zich een nieuw verschijnsel aan: de multinational.

Het overschot, de winst, die in de landen van het Zuiden door de transacties van multinationals en hun kapitaal werd geproduceerd eigenden de industrieel-ontwikkelde landen van het Noorden zich toe. Ondanks het feit, dat de productie van de zuidelijke landen die laatste veertig jaar snel was gegroeid, heeft die productievergroting niet bijgedragen tot de werkelijke ontwikkeling van die landen zelf.

Bijvoorbeeld: In de landen van Afrika heeft de voedselproductie ongekende hoogten bereikt. Toch kampen grote delen van Afrika met honger, wat in het algemeen in het verleden niet gebeurde. Verpaupering van het Zuiden liep parallel met de toename van overvloed in de noordelijke landen van de wereld.

Het verhaal van de Unctad, de wereldhandelsconferentie van de Verenigde Naties, de mogelijkheden daarvan en de onmogelijkheden en om orde in een chaos te scheppen wil ik u hier besparen.

Al in de jaren zestig werd het de landen van Afrika, Azië en Latijns-Amerika duidelijk dat de strijd tegen de omstandigheden die armoede doen ontstaan, moest lopen via het scheppen van nieuwe situaties. Alleen dan zou een werkelijke ontwikkeling van hun landen mogelijk zijn. Die nieuwe situaties konden niet gecreëerd worden, want de grondstofproducten die zij leverden aan de rijke landen behielden hun waarde niet. De waarde daarvan werd bepaald door de rijke landen. Bijvoorbeeld: In 1960 moest men in Birma 4 ton rubber produceren om een jeep te kopen; in 1970 was dat gestegen tot 10 ton rubber.

Neokolonialisme

In de onderontwikkelde landen groeit er een voortdurend verlies aan koopkracht.

Het ergste in dit geval is dat de toename van rijkdom van de noordelijke staten ook een toename van macht betekent. Ondanks het feit dat de gekoloniseerde landen zich in de loop van de jaren zelfstandig hebben weten te maken, is de economische afhankelijkheid nog groter geworden.

De president van Ghana Nkrumah heeft dit het 'neokolonialisme' genoemd.

Dit neokolonialisme is erop gericht, dat de jonge staten hun onafhankelijkheid niet kunnen praktiseren en de rijke landen hun macht behouden.

In die situatie komen de jonge staten niet toe aan het realiseren van de basisbehoeften van de eigen maatschappij.

Vervolgens verschijnt de internationale hulp op het toneel. Maar gaandeweg werd duidelijk, dat er geen belangeloze internationale hulpverlening bestaat.

President John Kennedy heeft in 1961 gezegd:

'De buitenlandse hulp is een methode waarmee de Verenigde Staten een positie van invloed en controle behouden in de hele wereld, en een behoorlijk aantal landen onderhoudt die er anders helemaal onderdoor gaan, of zouden overlopen naar het communistische kamp.'

Even leek het of via de organisatie van de olieproducerende landen op Europese Gemeenschap er toch een krachtenbundeling van Zuidelijke landen kon plaats vinden.

Maar via de trucjes van oliedollars en eurodollars in de jaren zeventig grepen de Verenigde Staten opnieuw naar de economische macht en stortten vele landen van de Derde Wereld zich in enorme schulden, die voor tientallen jaren een hypotheek gelegd hebben op hun toekomst. Er valt niet te denken over de aflossing van die schulden. De landen zijn nauwelijks in staat hun rentes te betalen en als het lukt dan slechts door enorme offers van de schuldenlanden te vragen. Om die aflossingen te doen moet er zoveel mogelijk worden geëxporteerd. Daardoor betaalt men de arbeiders lage lonen. Om de schulden zo laag mogelijk te houden importeren de ontwikkelingslanden zo weinig mogelijk, wat weer ten koste gaat van de eigen ontwikkelingsvooruitzichten.

Men stelt dan ook dat de landarbeiders van landen als Brazilië, Argentinië, Mexico, de Filippijnen, Ivoorkust etc. in wezen werken om de rijken te helpen nog beter te leven, dus om de rijken te subsidiëren.

De 'ontwikkeling' van de arme is nog slechts een strijd om te overleven.

Deze situatie is sinds 1980 enorm verergerd. De rentes die de banken vragen varieerden vanaf 1979 van 8% via 20% en 15% in 1984 9.5%.

Deze internationale woeker, zegt Julio de Santa Ana, poogt de zekerheid van de rijken te verstevigen, maar is gebaseerd op het bloed van de armen.

Het overschot dat de mensen die in weldaad, nog niet eens in overvloed maar weldaad, leven, betekent een armzalig leven en een vroegtijdige dood voor wie praktisch geen stem hebben in deze maatschappij.

Net zoals vroeger de eerstgeborene aan Moloch werd geofferd, offert men nu het leven van de armen aan Mammon.

